

Probabiliteit en dialectiek in de vorming en ontwikkeling van eenvoudige sociaal-ekonomische systemen

De bedoeling van dit artikel is tweevoudig. In de eerste plaats willen we aantonen dat de vorming en ontwikkeling van sociaal-ekonomische systemen niet afhangen van bepaalde unilineaire en chronologische wetten en absolutistische determinismen, maar veeleer voortkomen uit een reeks fundamentele waarschijnlijkheden, die min of meer groot kunnen zijn, maar nooit een "noodzakelijk" karakter hebben, en die gekenmerkt zijn door vaak ingewikkelde dialectische relaties. In de tweede plaats wensen we de talrijk aanvaarde normen, regels en mythologieën, die de huidige Westerse samenleving beheersen, in vraag te stellen door de vergelijking expliciet te stellen tussen als "primitief" en "verleden" gedefiniëerde waarden en "moderne" en "algemeen aanvaarde" waarden, die vaak een belangrijke rol spelen in de samenleving en ontwikkeling van de huidige dominerende sociaal-ekonomische systemen. In die zin proberen we dan ook een toenadering te vinden tussen de ekonomische antropologie en de ekonomische politiek. Tenslotte wensen we ook het verband te leggen tussen theorie en praktijk, tussen de ontwikkeling van eerder theoretische normen en meer dagelijkse konkrete situaties, verband dat maar al te vaak vergeten wordt of vermeden, meestal om theoretische abstrakties te rechtvaardigen, die normaliter een vergelijking met de werkelijkheid niet zouden doorstaan. In die zin proberen we dan ook alle afleidingen en stappen nauwkeurig te omschrijven, teneinde het mogelijk te maken voor iedere lezer de eventuele fouten in de gedachtengang te betrappen.

1. Sociaal-ekonomische systemen

Zo dringt zich een eerste definitie op, n.l. deze van sociaal-ekonomische systemen, waaronder we hier verstaan het geheel van elementen in een open, dynamische en komplekse relatie, dat zich vormt vanuit de dialectische interrelatie tus-

sen de menselijke behoeften (in de ruime zin van het woord) en zijn ekologische omgeving. Hier dient opgemerkt dat de behoeften zelf, hoewel die fundamenteel dezelfde zijn voor het menselijke ras, in hun uitdrukking grotendeels bepaald zijn door de ontwikkeling van het sociaal-ekonomische systeem als dusdanig, wat niet uitsluit dat ze oorspronkelijk kunnen afgeleid worden uit de dialektische relatie en interactie tussen de mensen (als groep en als soort, gemotiveerd door overleving en reproductie) en hun omgeving, het ecosysteem. Deze complexe relatie induceert dan ook de fundamentele relativiteit, de diversiteit en het waarschijnlijkheidskarakter van iedere socio-ekonomische Organisatie, gericht op de bevrediging van de behoeften. In zijn meest eenvoudige en meest primitieve vorm - daar waar de menselijke Organisatie gelijkaardige kenmerken vertoont met de dierlijke en plantaardige Organisatie - kan men de behoeften herleiden tot de noodzakelijke of basisbehoeften zoals voeding, verplaatsing, seksuele relaties, bescherming tegenover de omgeving (kleding, huisvesting), communicatie (informatie-overdracht) enzovoort ; het produktiesysteem, gericht op de behoeftenbevrediging, stemt dan overeen met de praktijken van jacht, visvangst en pluk, terwijl het distributiesysteem direkt verbonden is met de onmiddellijke resultaten van produktie en onmiddellijke konsumptie d.w.z. de intermediaire ruil is zeer beperkt en de belangrijkste vormen van het verdelings-systeem zijn de direkte verdeling en de gewone toeëigening. Nochtans is het noodzakelijk de vorming, de werking en de ontwikkeling van dergelijke eenvoudige systemen goed te begrijpen, alvorens over te stappen naar de interpretatie van meer ingewikkelde systemen, volgepropt met vooroordelen en mythologieën, die vaak voortspuiten uit die eenvoudige systemen.

2. Hypothesen over de vorming van sociaal-ekonomische systemen

Wat de oorspronkelijke vorming van menselijke systemen betreft, mogen we gerust vooropstellen (eerste hypothese), dat de mensen in relatief kleine groepen samenleefden en over een relatief groot territorium konden beschikken, hoewel de relatieve grootte van het territorium niet alleen afhing van de absolute grootte van de groep, maar evenzeer een funktie was van het ontbreken van snelle transportmiddelen en een uitgebreid kommunikatiesysteem.

Deze groepen, mogen we veronderstellen (tweede hypothese), probeerden te overleven op basis van de jacht, de pluk en de visvangst, drie basispeilers voor hun produktiesysteem, rekening houdend met de combinatie van deze drie factoren of minstens één van deze factoren binnen het kader van een specifiek ekologisch systeem en een specifieke groepsorganisatie of sociaal-ekonomisch systeem vb alleen pluk, alleen jacht, alleen visvangst ; jacht gekombineerd met pluk ; visvangst gekombineerd met pluk enzovoort.

In ieder geval kan men afleiden dat de voeding de centrale konsumptie-, distri-

butie- en produktiestructuur vormde (derde hypothese), daar zonder voeding de instandhouding en de reproductie van de menselijke soort onmogelijk zou zijn. Wat de voeding betreft, was de groep dan ook uiterst afhankelijk van haar onmiddellijke omgeving en haar ekologische kenmerken. Nochtans, de eenvoudige praktijk van de pluk, en dit vergeten (vrijwillig of onvrijwillig) de meeste auteurs en zelfs de gewone lezer, vooronderstelt een relatief ontwikkeld "informatiesysteem", d.w.z. een zekere gedetailleerde kennis (wetenschap) - of deze nu voortvloeit uit het genetische materiaal, de ervaring of de opvoeding of kennisoverdracht -, die moet toelaten een duidelijk onderscheid te maken tussen giftige en eetbare planten, die moet toelaten deze planten uit te zoeken die een minimum aan nuttige elementen (vitamines, proteïnes enzovoort) bevatten, en dit gedurende het ganse jaar met vaak wisselende seizoenen en op een relatief beperkt territorium, d.w.z. een territorium beperkt door de verplaatsingsmogelijkheden, door andere dieren, door andere mensengroepen, door natuurlijke grenzen enzovoort. Het kan alleen betreurd worden dat er zo weinig aandacht besteed wordt en zo weinig degelijke studies bestaan over de ontwikkeling en de vorming van dergelijk toch kompleks informatiesysteem ; het is slechts de laatste tien jaren dat mensen zich interesseren aan volksgeneeskunden, aan alternatieve voeding (makrobiotiek bv), aan de re-evaluatie van oude gebruiken zowel in Europa als in de talrijke ontwikkelingslanden en elders (die trouwens soms effectiever blijken te zijn dan de geneesmiddeleninflatie van de farmaceutische bedrijven), en aan de talrijke "kruidendokters", niet alleen vanuit biochemisch standpunt belangrijk maar veelal ook vanuit psychosociaal standpunt ; maar het zal wellicht nog jaren vergen vooraleer de intuïtieve en associatieve kernprocessen worden geïntegreerd in de nog steeds dominerende experimentele en deductieve kernprocessen.

Toch mag aangenomen worden (vierde hypothese) dat in dergelijk systeem, gebaseerd op jacht, pluk en/of visvangst, de technologische structuur relatief eenvoudig was en zeer beperkt het gebruik van hout, stenen en andere materialen beschikbaar in de onmiddellijke omgeving. We moeten ons echter de vraag stellen welke de sociaal-ekonomische Organisatie is, die beantwoord aan dergelijke voorwaarden en dit in haar verschillende dimensies : productie, distributie en consumptie. Nochtans, over de preciese samenstelling, de dimensies en de relaties onder de samenstellende leden van deze primitieve mensengroepen is zeer weinig of niets bekend, zodat we voor het informatiemateriaal aangewezen zijn op de zoölogische, etnologische en antropologische studies, die - hoe talrijk ook - ons slechts kunnen inlichten over een klein gedeelte van de gerealiseerde mogelijkheden binnenin een zeer ruim gamma van probabiliteiten. Nochtans, uit deze soms zeer uiteenlopende studies mag men besluiten (vijfde hypothese) dat er een oneindige variëteit van organisatie mogelijkheden bestaat (potentiële en historische), wat bijgevolg de existentie van zogenaamde natuur-

wetten uitsluit en deze laatsten verwijst naar het domein van de mythologie, de religie en pseudo-wetenschappelijke onderstellingen ; dit brengt ons terug naar de werkelijke wereld van de probabiliteiten, d.w.z., we moeten ons de vraag stellen welke de waarschijnlijkheid is dat een bepaalde groep mensen één of meerdere specifieke produktie- en organisatievormen kiest binnen een ruime waaier van potentiële mogelijkheden, gegeven zijnde de ekologische omgeving. Welke zijnde elementen die deze keuze in stand houden ? Welke zijn of waren de alternatieven a priori ? Welke zijn de alternatieven a posteriori ? Welke zijn de elementen die inwerken op ieder van de subsystemen : produktie, distributie, konsumptie, kommunikatie enzovoort ? Alvorens echter in te gaan op een historisch voorbeeld, willen we eerst de logika van de vorming en ontwikkeling van een sociaal-ekonomisch systeem tegenover het gamma van probabiliteiten nagaan.

Laten we daarom, in een eerste stap, een relatief gesloten systeem beschouwen (eventueel zesde hypothese het bestaan van relatief geïsoleerde mensengroepen gaat vooraf aan de interactie tussen verschillende mensengroepen. Hier kan men diskuteren over de vraag of het verschijnsel "mens" een eenmalige of een veelzijdige oorsprong heeft, probleem dat nog steeds niet opgelost is homo sapiens, homo neandertalis enzovoort). De groep mensen heeft in de eerste plaats een "territorium" nodig, d.w.z. er bestaat of bestond een groep mensen in het bezit van een territorium, dat deze groep "Vrij" kon gebruiken binnen de limieten van de ekologische omgeving. Opgemerkt dient te worden dat het hier om "bezit" (in bezitneming) gaat en niet om "eigendom". De grenzen van dit "bezit" zijn meestal gegeven door de natuurlijke grenzen (bergen, zee, rivieren enzovoort) en door de grenzen van aangrenzende grondgebieden, "bezet" door andere mensengroepen. D.w.z., en dit is belangrijk, dat de oorsprong van ieder bezit ligt in het eenvoudig in bezitnemen van een territorium, waarvoor geen enkele universele wet a-priori geldt. Zelfs dit inbezitnemen moet relatief gezien worden, daar het - althans in een beginperiode - meestal om nomaden ging, die zelf de bedriëging van andere dieren moesten ontvluchten met wie ze hun territorium deelden. Het is echter best mogelijk dat zekere groepen mensen een territorium vonden dat hen de overleving en reproductie van de eigen soort kon verzekeren. Niettemin, deze inbezitneming kan belangrijke gevolgen hebben, niet alleen voor de ekologische omgeving, maar vooral voor de groep zelf, in die mate dat de groep het territorium gaat beschouwen (geloven, zich reken-schap geven, zich bewust zijn enzovoort) als "haar" territorium, d.w.z. als territorium toebehorend aan de groep als kollektiviteit of als geheel van individuen, terwijl de elementen die behoren tot dit territorium als geïntegreerd of individualiseerbaar in relatie tot de groep als geheel kunnen beschouwd worden. Dat dergelijke beschouwingen wel degelijk hun nut hebben, kan aangetoond worden

met de huidige konfliktsituaties, niet alleen om territoriale aangelegenheden (waar houdt het territorium op zeerecht ? luchtruimrecht ?), maar evenzeer om rijkdommen die zich op een bepaald territorium bevinden (koncessies, eigendomsrechten, uitbatingsrechten voor internationale ondernemingen enzovoort) op basis van welke principes werd Israel opgericht ? op basis van welke principes heeft de wederoprichting van een Incastaat in Boliviaë, Peru, of Ecuador weinig kans op slagen ? op basis van welke principes kwam en komt de ex-Union-Minière tussen in de koperproductie van Zaire ? op basis van welke principes kwam en komt de United Fruit Company tussenbeide in Centraal Amerika ? Zo kunnen we ons heel wat ingewikkelde juridische problemen stellen, maar laat ons terugkeren tot de tijd van de jacht en de pluk. Nemen we even aan dat in een bepaald gebied X met zekere ecologische karaktertrekken, de jacht en in mindere mate de pluk de voornaamste productiebezigheid vormt (eventueel zevende hypothese, die verband houdt met de gedetailleerde beschrijving van een welbepaald ecologisch gebied). De jacht zelf vooronderstelt de aanwezigheid van bepaalde diersoorten (dieren en vogels, gegeven zijnde dat de Vissen ondergebracht worden onder de techniek van de visvangst). Deze veronderstelling (jacht-aanwezigheid van dieren of vogels) lijkt evident, maar toch zijn, er heel wat auteurs, die ervan overtuigd zijn dat de mensen zich ontwikkeld hebben doorheen "noodzakelijke" en "unieke" processen, die lineair en herhaalbaar zijn, en dat bijgevolg iedere maatschappij "noodzakelijkerwijze" dezelfde groeifases "moet" doormaken, en dat - ook bijgevolg - de huidige mensheid indeelbaar is volgens die verschillende niveau's van "gedetermineerde ontwikkeling" daarbij wordt dan geen rekening gehouden met het feit dat bijvoorbeeld sommige groepen zeer goed konden overleven met een semi-vegetarisch regime in die streken waar weinig of geen dieren voorkwamen, wat wil zeggen dat de mens "niet noodzakelijk" tot de vleesetende diersoorten hoeft gerekend te worden, maar wat evenmin wil zeggen dat de mens "noodzakelijk" tot de niet-vleesetende diersoorten moet gerekend worden, zoals sommige vegetarische sekten voorhouden. De jacht veronderstelt een minimale kennis van de andere diersoorten (gewoonten, reacties, uithoudingsvermogen, snelheid, kracht enzovoort), alsook van de aangepaste technieken om deze dieren te jagen, te doden en te eten, zonder voor het ogenblik te praten over de nevenproducten zoals huidbewerking, beenderenbewerking enzovoort. Volgens de karaktertrekken van de gejaagde dieren moesten de mensen zich dan ook aanpassen, vooral op technisch gebied, daar in de meeste gevallen de mensen zich in een minderwaardige positie bevonden, hetzij in snelheid, hetzij in kracht en zelfs in handigheid, zodat ze meestal beroep moesten doen op zeer uiteenlopende hulpmiddelen, al dan niet direkt beschikbaar in de onmiddellijke omgeving, zoals zware of puntige voorwerpen in hout of in steen. Doorheen een serie van assimilatieprocessen en associatieprocessen konden de mensen waarschijnlijk be-

paalde verleden situaties "herscheppen" : bijvoorbeeld, een dier dat toevallig gedood werd door een puntig voorwerp (hout, Steen), kan aanleiding zijn voor de systematische produktie en bewerking van puntige voorwerpen, hetzij in hout hetzij in Steen of in een ander materiaal. De val van een dier in een ravijn en zijn relatieve kwetsbaarheid in afzondering kan aanleiding vormen voor het graven van werkelijke valkuilen. De relatieve eenvoudigheid van het maken van dergelijke produktiemiddelen nam weinig tijd in beslag voor de gemeenschap als geheel en liet toe dat ieder individu afzonderlijk zich redelijk gemakkelijk zijn eigen "produktiemiddelen" kon aanschaffen. In die zin kunnen we stellen dat de eigenlijke produktiemiddelen voornamelijk gedetermineerd werden door twee factoren (doorheen de verschillende processen van associatie en experimentering) : enerzijds de kwantiteit en de kwaliteit van de verschillende aanwezige diersoorten en anderzijds de kwantiteit en de kwaliteit van de verschillende in de omgeving aanwezige voorwerpen, die konden bijdragen tot de jacht, het doden en het eten van de gejaagde dieren. Deze produktiemiddelen zullen dan op hun beurt ook een invloed uitoefenen op de gebruikte produktiemethodes, - hier de jachtmethodes -, die echter ook medebepaald worden door andere factoren zoals grootte en samenstelling van de groep mensen, de eigenschappen van het ekologische milieu (savanne, steppe, bos enzovoort), de gejaagde dieren enzovoort. De combinatie van deze verschillende factoren zal dan weer de verschillende mogelijke distributie- en konsumptiewijzen determineren, die kunnen variëren van eenvoudige direkte konsumptie, over het koken en braden van het vlees, tot het aanleggen van vleesreserves of het aanleggen van een levende stock, wat een eerste stap is naar de veeteelt. We laten het aan de verbeelding van de lezer over zich alle mogelijke combinaties in te beelden.

3. Externe en interne waarschijnlijkheidsfactoren

Gezien de belangrijkheid van de jacht - in ons voorbeeld - als overleveringsfunctie, mag verwacht worden dat een relatief grote waarde zal verbonden worden met de jacht waarde voor de groep, voor de aktie, voor het individu-dat jaagt enzovoort. Dit kan op zijn beurt aanleiding geven tot de kreatie van 'sekundaire' of afgeleide waarden : de speer als magisch voorwerp, mythologie, afbeelding en reproductie van gejaagde dieren enzovoort. Dit wil echter geenszins zeggen dat de jacht noodzakelijk de dominerende waarde is, waarvan alle overige waarden kunnen afgeleid worden. Zo kan men niet de voortplantingsfunctie, minstens even belangrijk voor het in stand houden van de groep en de soort, over het hoofd zien. Inderdaad, terwijl de beschikbare hoeveelheid voedsel de maximale grootte van de groep zal bepalen, zo zal de noodzaak van de voortplanting en de reproductie van de soort de minimale grootte van 0e groep determineren, tenminste een nukleaire familie met voldoende mannelijke en

vrouwelijke leden. Eenmaal de groep zijn maximale niveau heeft bereikt ten overstaan van de beschikbare voedingsmiddelen van haar onmiddellijke omgeving, kunnen er zich uiteenlopende adaptatiesituaties voordoen, die een tijdelijke of een definitief karakter kunnen hebben : verhoging van de mortaliteit, verlaging van de nataliteit, introductie van meer productieve methodes, het invoeren van andere tot dan toe niet gebruikte voedingsbronnen, de verdeling van de groep, het inbezitnemen van andere territoria enzovoort. We kunnen ons nu de vraag stellen welke de factoren zijn die de waarschijnlijkheid bepalen dat een groep een zekere sociaal-ekonomische organisatie kiest en geen andere, terwijl een andere groep in gelijkaardige of dezelfde ekologische voorwaarden een andere organisatie uitwerkt en ontwikkelt. Deze factoren kunnen in twee klassen worden ondergebracht de externe of ekologische voorwaarden en de aan de groep interne verbonden factoren. Een theoretisch voorbeeld kan duidelijk maken hoe deze verschillende factoren bijdragen tot de bepaling van een gedetermineerd sociaal-ekonomisch systeem. Laten we daarom even een kleine, relatief geïsoleerde en weinig of niet gestructureerde groep beschouwen. Zoals reeds opgemerkt hangt de overleveringsfunctie af van de groep als geheel, terwijl de voortplantingsfunctie zeer nauw verbonden is met de vrouwelijke leden van de groep. Dit kan en zal zeer belangrijke gevolgen hebben op de productieve Organisatie van de groep. Zo kan aangenomen worden dat gedurende enige tijd (uren, enkele dagen), juist voor en juist na de bevalling, de vrouw in verwachting niet of slechts gedeeltelijk aan het productieproces zal deelnemen ; in dit voorbeeld is dat de jacht en de pluk, wat tot gevolg "kan" hebben dat de jagende groep een gedeelte van de buit zal bewaren voor de vrouw, als een primitieve vorm van sociale zekerheid, terwijl de pasgeborene gedurende de eerste dagen en weken volkomen afhankelijk zal zijn van de moeder (borstvoeding) en van de groep als geheel. De waarschijnlijkheid is groot dat gedurende zekere tijd de moeder zorg zal dragen voor de overleving van het pasgeboren kind, wat echter haar verdere deelname aan de jacht en de pluk niet uitsluit. Deze nieuwe "beschermingsfunctie" kan, in de mate dat ze bestendig wordt en niet tijdelijk, nu inwerken op de sociaal-ekonomische Organisatie van de groep, en aanleiding geven tot het scheppen van een duurzame en permanente functie "bescherming van kinderen", en daardoor de productie-, distributie- en consumptiemethodes wijzigen. We dringen er hier nogmaals op aan dat het om een waarschijnlijkheidsverschijnsel gaat en geenszins op een noodzaak in de zin van een veralgemeenbare wetmatigheid, daar zich heel wat andere mogelijkheden kunnen voordoen, zelfs indien niet alle a-priori-mogelijkheden zich historisch (a posteriori) verwezenlijkt hebben. Het feit echter dat het kind gedurende de eerste levensmaanden en -jaren afhankelijk is van de productie van de groep, zal de kans op een arbeidsverdeling verhogen, verbonden met de tijdelijke of cyclische niet-deelname van de moeder(s) aan de jacht of de pluk ; hoewel het best mogelijk is dat, om verschillende redenen (fysieke kracht of zwakte, ongeschiktheid voor de jacht), andere groepsleden de "bescher-

mingsfunctie" bekleden, en dit zeer speciaal in het geval dat de moeder bij de bevalling overlijdt. Deze verschillende oplossingen kan men ook in de huidige dominerende sociaal-ekonomische systemen terugvinden : de moeder die het kind draagt en meeneemt naar de werkplaats, de moeder die thuis blijft, het bestaan van kinderbewaarplaatsen waar een verpleegster of een voedster de beschermingsfunctie waarneemt enz. Deze functie kan tijdelijk, cyclisch of permanent, gespecialiseerd of geïntegreerd zijn, terwijl de "valorisatie" zal afhangen van haar relatieve belangrijkheid voor de groep relatieve dominantie van de voortplantingsfunctie of dominantie van de overlevingsfunctie. Waar de bedreiging van de omgeving (klimaat, dieren enz.) groot is, zal de neiging bestaan de kinderen binnen de groep te houden of de beschermingsfunctie toe te vertrouwen aan een fysisch sterke persoon of groep personen, terwijl onder andere voorwaarden, bv. het bestaan van een veilige schuilplaats, deze functie zal toevertrouwd worden aan de voor de jacht minder geschikte personen. Volgens de valorisatie van deze functie, kunnen de aanverwante distributiesystemen zeer verschillend zijn : transfert van één sektor (jacht, produktiesektor) naar een andere (bescherming, dienstensektor). Zo kunnen, bij een hoge evaluatie van de beschermingsfunctie, de beste gedeelten van het vlees voorbehouden worden hier dient echter opgemerkt dat de notie "beste gedeelten" zowel een subjektieve (sociaal-psychologische waarde) als een objektieve (voedingswaarde) inhoud kan hebben. Bij een lage evaluatie, en hier kan de relatieve vleesschaarste een belangrijke rol spelen, zullen slechts de resten overgehouden worden of zullen de bekleeders van de beschermingsfunctie aangewezen zijn op eigen produktie (pluk, kleinere dieren enzovoort). Dat de verdelingsregels soms zeer komplekse vormen kunnen aannemen, toont Firth (1) aan : "in Alice Springs (Australie) moest de jager vroeger, wanneer een kangoeroe gedood werd, de linkerachterpoot aan zijn broer geven, de staart aan de zoon van zijn vaders broer, de lendestukken en het vet aan zijn schoonvader, de ribben aan zijn schoonmoeder, de voorpoten aan de jongere zuster van zijn vader, de kop aan zijn vrouw, terwijl hij zelfde ingewanden en het bloed behield. Hoewel het lijkt dat de jager, zijn vrouw en kinderen er bekaaid afkomen, wordt deze ongelijkheid rechtgetrokken doordat zij op hun beurt betere porties krijgen wanneer anderen buit bemachtigen."

Een zekere arbeidsverdeling kan echter ook ontstaan binnen de eigenlijke produktiestructuur zelf en dit op zeer uiteenlopende manieren, volgens de intensiteit en de kwaliteit van de betrokken factoren. Zo zal de jachtorganisatie nauw verbonden zijn met de aanwezige diersoorten, de gebruikte jachttechnieken en de kenmerken van de natuurlijke omgeving, factoren die op hun beurt onderling

(1) cfr Raymond Firth "Human Types", Thomas Nelson and Sons Ltd Edinburgh, 1956 ; verkrijgbaar in het Nederlands in de Aulareeks nr. 89 " Sociale antropologie, een inleiding", Antwerpen-Utrecht, 1962

verbonden zijn. Zo zullen de aanwezigheid van grotere dieren en het gebruik van de valkuiltechniek, de participatie van de ganse groep in de hand werken, terwijl middelgrote en kleinere dieren en het gebruik van de speer eerder de individuele jacht zullen bevorderen, hoewel het opstellen van vangnetten dan weer meer groepswerk zal vereisen. De overleveringskansen voor de groep hangen dus niet zodanig af van natuurlijke selectieprocessen, zoals sommige auteurs maar al te graag veronderstellen, maar veeleer van de coherentiegraad en de solidariteit binnen de groep en tussen groepen onderling, in tegenstelling tot de beweringen en de deducties, afgeleid uit de Robinson Crusoe-mythe. Maar op zijn beurt wordt de solidariteitsgraad bepaald en beïnvloed door de interne groepsstructuur en de gebruikte produktietechnieken, die individueel of kollektief kunnen zijn. Bovendien speelt de absolute grootte van de groep ook een belangrijke rol, daar het vanaf een zekere omvang onproductief zal zijn als alle leden van de groep deelnemen aan de jacht op hetzelfde dier. Tenslotte kan het soort gejaagd dier aanleiding geven tot de creatie van gedifferentieerde functies, speciaal wanneer het kuddedieren betreft opjagen, aantrekken, omringen, vangen, doden enzovoort, wat op zijn beurt een permanente arbeidsverdeling en de vorming van een zekere hiërarchie tot gevolg kan hebben. De aanwezigheid van kuddedieren kan ook het begin betekenen van het aanleggen van een levende reserve en zo de veeteelt in de hand werken, alsook de vestiging van permanente nevenactiviteiten zoals huidbewerking. Het temmen van bepaalde dieren, zoals het paard of de olifant, kan dan weer belangrijke veranderingen teweeg brengen, wanneer deze dieren als "produktiemiddelen" en "transportmiddelen" worden gebruikt, waardoor het beschikbare territorium aanzienlijk kan uitgebreid worden. De nieuwe technieken kunnen dan weer een zekere hiërarchisering in de hand werken de bezitter van het paard, de bezitter van boog en pijlen, de beschermer van de groep enz...

Dezelfde redenering kan echter ook toegepast worden met betrekking tot de evolutie van de pluk naar landbebouwing of de reproductie van planten, wat op zijn beurt een meer sedentair bestaan kan teweeg brengen, evenals veranderende sociaal-ekonomische relaties. De aanwezigheid van een veilige schuilplaats en van een relatief belangrijke plantenvoorraad kunnen de overgang naar landbouw vergemakkelijken. De grootte van de groep en het type schuil- of woonplaats zullen ook de sociale vorming van de groep en speciaal de verwantschapsstructuur beïnvloeden. In tegenstelling tot de heersende Westerse maatstaven en de onderliggende christelijke mythologie, is het zogenaamde monogame huwelijk zeker niet de meest voor de hand liggende, noch de meest adekwate samenlevingsvorm geweest, zoals ook niet het patriarchale systeem een dominerend element is geweest. Het bestaan van een relatief kleine groep en het hoge sterftecijfer bij de geboorte kunnen een vrije combinatie van de groepsleden waarschijnlijker maken, vaak gepaard gaande met een matriarchaal systeem omwille van de belangrijkheid van de moeder of van de groep vrouwen voor de directe overleving van de kleinere kinderen. In dit geval zal een matrilineair stelsel een

bijna logische konsekventie zijn, daar het gemakkelijker is de matrilineaire afstamming te bepalen, wat op zijn beurt tot gevolg kan hebben dat de psychosociale "vaderrol" zal waargenomen worden door een zijdelingse verwant van de moeder - wat trouwens nog steeds het geval is in talrijke niet-Westerse samenlevingen - terwijl de biologische vader hetzij onbekend is hetzij een sekundaire rol toebedeeld krijgt. Zo zal ook het bestaan van één enkele grote woonplaats een verschillende invloed uitoefenen dan wanneer het gaat om afzonderlijke kleinere verblijfplaatsen, zoals de huidige appartementsarchitectuur andere verhoudingen in de hand werkt dan een alternatieve architectuur, die verschillende gemeenschappelijke leefruimten (keuken, speelplaats voor kinderen, wasplaats enzovoort) inbouwt in dezelfde beschikbare bouwruimte. Maar ook omgekeerd zal de ideologie van de nukleaire familie een verschillende architectuur in het leven roepen en bevorderen, dan die van de uitgebreide familie of een solidariteitsideologie. De verwantschapsstructuur op zijn beurt kan dan weer de eigenlijke sociaal-ekonomische organisatie veranderen en sommige vormen in de hand werken en bestendigen.

4. Keuzemogelijkheden, dynamiek en stabilisering

Het is duidelijk dat de vorming van een bepaald sociaal-ekonomisch systeem afhankelijk is van een multifaktoriële en statistische relatie, die fundamenteel van probabilistische aard is, en gekenmerkt wordt door een dialektische Ontwikkeling. Het is dan ook belangrijk in te zien dat iedere sociaal-ekonomische organisatie uiteindelijk een keuze inhoudt, d.w.z. een politieke optie in de zin van een organisatieve aktie ; dit gebeurt uiteraard in de mate dat de groep of afzonderlijke leden van de groep een bewustzijn hebben van de uiteenlopende keuzemogelijkheden en daardoor - de informatie zelf verandert reeds het waarschijnlijkheidskarakter - aktief ingrijpen in de verwezenlijking of in het instandhouden van een konkreet sociaal-ekonomisch systeem. De mogelijkheden om in te werken op de a-priori-waarschijnlijkheden zullen dan ook afhankelijk zijn, enerzijds van de beschikbare informatie en anderzijds van de strukturatie van de groep zelf. Dit betekent dat we bij de analyse van sociaal-ekonomische systemen een dubbele dynamiek moeten beschouwen ten eerste de externe dynamiek, die betrekking heeft op de relatie tussen de groep en haar omgeving ten tweede de interne dynamiek, die betrekking heeft op de groep als zodanig terwijl beide typen dynamiek elkaar wederzijds bepalen. Konkreet wil dit zeggen dat een veranderende groep de omgeving kan veranderen en daardoor niet alleen haar relatie tot die veranderde omgeving kan wijzigen, maar ook haar eigen interne samenstelling op structureel en funktioneel gebied ; anderzijds kan een veranderende omgeving de relatie groep-omgeving aantasten en de interne funktionele structuur van de groep omvormen. Het is tenslotte het ge-

heel van deze ingewikkelde onderlinge relaties, dat de vorming, de ontwikkeling en de evolutie van de sociaal-ekonomische systemen zal bepalen, waarbij dient opgemerkt dat deze evolutie zowel positief, negatief of stagnerend kan zijn. Nochtans dient er een onderscheid gemaakt tussen de factoren, die de vorming van een systeem bewerkstelligen, de factoren die de instandhouding en de ontwikkeling van dat systeem bepalen en verzekeren, en de factoren die de evolutie of de mutatie van een systeem teweeg brengen. Zo kan men stellen (hypothese) dat eens een systeem een bepaalde vorm heeft aangenomen, d.w.z. een zekere institutionele stabiliteit heeft verworven, bepaalde factoren en mechanismen aangevoerd worden die ertoe bijdragen en de tendentie hebben deze vorm te behouden en daardoor het effect of de werking van veranderingsfactoren vertragen, verminderen, verhinderen of uitsluiten. Deze hypothese is gebaseerd op de waarneming van zeer uiteenlopende sociaal-ekonomische systemen en stemt overeen met de twee fundamentele werkhypothesen van ieder levend systeem overleving en reproductie.

Hierbij dient echter gewezen op het gevaar in een pseudo-wetenschappelijk determinisme te vervallen, voortvloeiend uit de te snelle veralgemening van enkele hypothesen uit de genetica, speciaal de teleonomie en de invariantie, hoe verleidelijk een vulgaire interpretatie van deze principes ook kan zijn : de relatie tussen mensen is nu eenmaal iets ingewikkelder dan de relatie tussen genen, zoals de groepsdynamiek zich ook op een ander niveau ontwikkelt dan de biochemische processen, hoe ingewikkeld deze laatste ook zijn en hoe graag ook sommige auteurs de moeilijkheden, inherent aan de wereld van probabiliteiten, zouden willen omzeilen door de reductie tot de wereld van de mechanistische kwasi-zekerheden. Hiertegenover kan men trouwens een andere hypothese stellen : het geheel betekent meer dan de som van de samenstellende gedeelten, hypothese die tot nog toe niet weerlegd werd door feitenmateriaal en die, impliciet de fundamentele relativiteit van de individualiseerbare fenomenen erkent. Dat dergelijke opmerkingen niet overbodig zijn, bewijst het volhardend voortbestaan van heel wat kontradictorische hypothesen in bv. de klassieke Westerse ekonomische theorie, waarbij we bv. denken aan de hypothese van de homo economicus en zijn afleidingen, alsook aan de ambivalente houding van vele ondernemers, die theoretisch een literaal marktstelsel verdedigen en in de praktijk over een gesofistikeerd centraal planbureau beschikken en niet aarzelen om doorheen akkoorden de zogenaamde Vrije markt te sluiten.

5. Ontwikkeling en determinering van sociaal-ekonomische systemen

Alvorens te besluiten, zouden we echter even willen terugkeren tot het gemaakte onderscheid tussen de vorming en de ontwikkeling van sociaal-ekonomische systemen, daar we tot nog toe de klemtoon hebben gelegd op de factoren, die de

waarschijnlijkheid van de vorming van een bepaald systeem in zijn functionele en structurele aspecten bepalen. Dat een bepaald systeem, eens gevormd, zich verder kan ontwikkelen en bestendigen, hangt in hoge mate af van de institutionalisering en de algemene aanvaarding van de verschillende samenstellende elementen en van hun onderlinge relaties. Het feit dat vele auteurs dergelijk onderscheid niet maken of over het hoofd zien, leidt dan ook tot een veel voorkomende tendentie tot determinisme bij de interpretatie van sociaal-ekonomische systemen, daar het inderdaad zo is dat een gevormd systeem in ontwikkeling een hogere graad van determinisme (in de zin van noodzakelijke ontwikkeling eens de structurele en functionele vormen bepaald) vertoont dan een systeem in vorming, dat een veel hoger waarschijnlijkheidskarakter bezit : immers, de loutere vormgeving van een systeem sluit reeds een groot aantal a-priori-probabiliteiten uit of vermindert tenminste de waarschijnlijkheid van hun verwezenlijking, hetzij als systeem hetzij in zijn samenstellende elementen. Enkele voorbeelden kunnen dit verduidelijken. Laat ons even aannemen - en het is niet moeilijk historische systemen en zelfs bestaande systemen te vinden om dit theoretische geval te illustreren - dat een bepaalde groep, ingevolge de bijzonder gunstige ekologische omstandigheden (klimaat, aanwezigheid van een ruime dieren- en plantenvoorraad enzovoort), zich in een bepaald gebied vestigt of gevestigd heeft (in het eerste geval van nieuwe vestiging gaat het om de overgang van één systeem, gekenmerkt door nomadisme, naar een ander systeem, gekenmerkt door semi-nomadisme of duurzame vestiging), waarbij bijgevolg een nieuw systeem "gevormd" wordt. Een bepaalde kombatie van factoren leidt ertoe dat de produktietaken worden verdeeld - de vrouwelijke leden bekleden de beschermingsfunctie (bescherming en voeding van de kinderen) en zijn verantwoordelijk voor de pluk, alsook voor de vervaardiging van sommige jachtinstrumenten (bv. netten), terwijl de mannen hoofdzakelijk de jachtfunctie waarnemen vanaf een bepaalde leeftijd. Deze arbeidsverdeling sluit een aantal andere mogelijke organisatievormen uit of vermindert tenminste de kans op hun verwezenlijking. Verder wordt dejachtfunctie hoger geschat dan de andere functies, wat een zekere hiërarchisering teweeg brengt, die de vorming van een bepaald waardenstelsel in de hand werkt en daarbij andere waardenstelsels of elementen daarvan totaal verdringt of naar de achtergrond verwijst. Binnenin dejachtfunctie zelf wordt een hogere "status" toegekend aan de houders van een speer dan aan de andere deelnemers, opjagers en nettenhouders. Het is duidelijk dat dergelijk waardenstelsel (en zijn vormgeving) zeer uiteenlopende bronnen kan hebben en zijn verwezenlijking als een probabilistische functie moet gezien worden tussen een ruim gamma van andere kombinatiemogelijkheden. Deze hiërarchisering van "waarden", inhoudelijk (ideologisch) element van het zich vormende sociaal-ekonomische systeem, kan en zal een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling en de bestending van dit systeem. Hoewel deze sterk-vertikale hiërarch

chisering niet karakteristiek is voor de talrijk bekende eenvoudig sociaal-ekonomische systemen, behoort ze vel degelijk tot het domein van de mogelijkheden. Voegen we er nog aan toe dat deze hiërarchie moet gerelativeerd worden tot het bestaan van het matrilineaire principe en van een duidelijke vorm van gerontokratie, waarbij de ouderlingenraad de meest belangrijke beslissingen neemt. Eens dergelijk systeem gevormd, dient men binnen het kader van zulk systeem de factoren (structuren-funkties) te bepalen, die de ontwikkeling en instandhouding van het systeem als dusdanig determineren ; d.w.z. men dient die structuren en funkties te bepalen die de verschillende organisatie opties nemen. In dit bepaalde geval zal de ontwikkeling van het systeem voornamelijk afhangen - indien er zich geen technologische vernieuwingen voordoen en er geen aan de groep externe veranderingen optreden - van de reële beslissingsmacht en de samenstelling van de ouderenraad, van de samenstelling en toelatingsvoorwaarden van de groep speerhouders, van de eigenlijke produktie-organisatie en distributieregels, en tenslotte van de verwantschapsregels, die verbonden zijn met het matrilineaire principe, de bepaling van de woonplaats en de overgeërfde posities en rollen.

6. Elitevorming en (niet)elcwivalente transfert

Zo zal een bepaalde combinatie van de vermelde factoren de vorming van een elite-groep waarschijnlijk maken, terwijl een andere combinatie die vorming juist zal tegengaan, daar waar in beide combinaties zowel een hoge resistentie tegen evolutie als een gemakkelijke aanpassing aan evolutieve factoren kunnen ingebouwd zijn. De combinatie van factoren, die het dichtste bij een elitevorming ligt, lijkt me de volgende : worden alleen toegelaten tot de ouderenraad, de speerhouders - de ouderenraad vormt een efficiënt en permanent beslissingsorgaan op alle gebieden ; de vrouw komt uit een andere woonplaats (dorp, subgroep), terwijl de man in zijn oorspronkelijke groep blijft, wat de mogelijke invloeden van het matrilineaire systeem neutraliseert en zelfs de overgang mogelijk maakt naar een patrilineair systeem, waardoor de elitevorming zal versterken ; de initiatieritus voor pubers om deel uit te maken van de speerhoudersgroep is voorbehouden aan nakomelingen van speerhouders (afstamming wordt bepaald door het matrilineaire principe) en dit onverschillig de woonplaats van de aanverwanten (hoewel de voorkeur voor dezelfde woonplaats de elitevorming nog kan versterken, daar zulks een duidelijke aantasting betekent van de matrilineaire principes) - het vervaardigen van de speer is voorbehouden aan de groep speerhouders ; de speerhouders bezitten bepaalde voorrechten bij de distributie van de jachtbuit, waarbij ze zich de beste (subjektief en soms objektief) stukken voorbehouden ; de speer is essentieel in de gebruikte jachtmethode, ondanks de noodzaak aan groepssamenwerking (de mogelijkheid

ook individueel te jagen kan deel i te,, orming alleen maar versterken) ; de j acht-opbrengst is voldoende om de overleving van de groep als geheel niet in gevaar te brengen en de sankties tot een minimum te herleiden (zodat de bestaande toestand door de groep als aanvaardbaar wordt gezien), of de sankties zijn voldoende sterk om zelfs in schaarsteperioden het hoofd te bieden aan "afwijkingen van de normen" het territorium wordt als kollektief aanzien (er is dus geen individueel privaateigendom. hoewel het beschouwen van de opbrengst van een bepaald grondgebied als toekomstend aan de speerhouders de elitevorming nog meer in de hand zou kunnen werken) ; er bestaat een "rechtvaardigingsideologie", d.w.z. dat de macht en het bestaan van een speerhoudersgroep wordt toegeschreven aan factoren buiten de groep, bv. een oristaansgeschiedenis, een god of een samenstel van goden, die bovennatuurlijke eigenschappen bezitten en eventueel verpersoonlijkt kunnen worden, en die "gereprojecteerd" worden naar het heden via voorouderverering en informatieoverdracht van personen tot personen ; tenslotte de instelling van een "ambt" dat die ideologie in stand moet houden doorheen de dagelijkse praktijken (tovenaars, bezweerder), alsook zijn eventuele integratie (via voorrechten in het verdelingsysteem en bijgevoegde plechtigheden) in de speerhoudersgroep. De mogelijkheid die de speerhoudersgroep biedt het territorium te beschermen tegen eventuele invallers (en zelfs tegen eventuele "dissidenten" binnen de eigen groep) kan alleen maar hun interne machtspositie versterken en aanleiding geven tot de vorming van een min of meer definitieve elite. In dergelijke omstandigheden is de vorming van een elite zeer duidelijk, en zal zij trachten haar verworven posities te verdedigen tegen iedere "rationaliteit" in. Bovendien zal het voldoende zijn voor een "militair machtiger" systeem (zie de kolonisatieperiode, specifiek in Latijns-Amerika vanaf de 15de- 16de eeuw, en in Afrika vanaf de 17de-18de-19de eeuw) om deze elite te veroveren ten einde het ganse systeem te onderwerpen (wat zeer duidelijk het geval was in Latijns-Amerika met de Azteken en de Incas). Bovendien kan dergelijke elitevorming binnen de verschillende subgroepen (in verschillende woonplaatsen, maar binnen eenzelfde territorium), wanneer de matrilineaire structuren verzwakken en de centrale ouderenraad aan eenheid inboet, de mogelijkheid tot conflicten tussen de subgroepen verhogen, waarbij één van de subgroepen (of meerdere in alliantie) zal pogen, zonder daarom noodzakelijk de bestaande structuren te veranderen, de leidinggevende rollen en posities te veroveren en te monopoliseren voor de leden van de eigen subgroep(en). De vorming van een niet-productieve elitegroep zal echter fundamenteel afhangen van de min of meer permanente aanwezigheid van een relatief (niet noodzakelijk een absoluut) voedseloverschot, d.w.z. een transfert (ekwivalent of niet-ekwivalent) van de voedingsproducerende sectoren (jacht, visvangst en pluk, later ook landbouw en veeteelt) naar andere al dan niet productieve sectoren. Hierbij dient opgemerkt dat het bestaan van landbouw en/of

veeteelt deze vorming zal vergemakkelijken, omdat de kans groter is dat deze produktiemethoden een permanent overschot verzekeren. De hier gebruikte term "ekwivalente transfert" verwijst naar een "gelijkaardige tegenprestatie" van de ontvangende sektor. In die mate houdt deze ekwivalentie steeds een subjectieve evaluatie in, wat belangrijk is om in te zien, wil men de overheersende "sociaal-ekonomische theorieën" (inklusief het marxisme) begrijpen. In het bovenstaande voorbeeld kan deze ekwivalentie of deze ekwivalente transfert bestaan in de ruil van voedingsprodukten tegen "beschermingsdiensten", waarbij de ekwivalentie uitgedrukt wordt in "gebruikswaarden" : de bescherming tegen eventuele "vijandige groepen" verzekert het bestaan en de continuïteit van de produktieve sectoren, terwijl deze laatsten een garantie vormen voor de bestaanszekerheid van de "beschermingssektor", die zowel een religieuze (bescherming tegen natuurrampen, tegen interne veranderingen enzovoort) als een militaire (bescherming tegen vreemde groepen, sanktionering van interne konflikten) uitdrukking kunnen hebben, hoewel heide uitdrukkingsvormen meestal samengaan en een aan elkaar komplementaire en versterkende funktie verzorgen. In dit bepaalde geval is het zeer moeilijk om deze ekwivalentie uit te drukken in "arbeidswaarden", laat staan in "energiewaarden", maar ook de evaluatie van de ruiltermen in "nuttigheidskategorieën" is zeer ingewikkeld en is in hoge mate afhankelijk van de historische kontekst. Dat dit evaluatieprobleem nog steeds aktueel is, getuigt de moeilijkheden om een preciese "waarde-uitdrukking" te vinden voor het bestaan en de instandhouding van de Nato-overeenkomsten, het Warschaupakt en de bewapening van de Derde Wereld, zonder te vervallen in louter "ideologische" en strategische beweringen. Tenslotte dient opgemerkt dat deze "beschermingsfunktie" (bescherming van het territorium) zeer vaak nauw vervlochten is met een "instandhoudingsfunktie" (bescherming van het bestaande sociaal-ekonomische systeem), al dan niet met de goedkeuring van de produktieve sectoren. Het zal dan ook voornamelijk afhangen van de eigenlijke definitie van de term ekwivalentie en zijn kwantitatieve uitdrukking (keuze van de meet-éenheden) of men kan spreken van een niet-ekwivalente interne ruil tussen sectoren en tussen subgroepen, en bijgevolg van een "uitbuiting" van een sub-groep en/of een sektor door andere subgroepen en/of sectoren. Dit ekwivalentieprobleem stelt zich echter ook in andere socio-ekonomische systemen, die gebaseerd zijn op een andere combinatie van factoren, die bijvoorbeeld de vorming van een elite (of klasse) bemoeilijkt of onmogelijk maakt. Deze combinatie van factoren zou, in het kader van het reeds vermelde voorbeeld (zie p. 6) de volgende kunnen zijn : de ouderenraad staat open voor alle leden (speelhouders en niet-speelhouders), die een bepaalde leeftijd hebben bereikt (deze wordt niet noodzakelijk uitgedrukt in absolute levensjaren zoals dit het geval is in de Westerse systemen, maar kan best worden bepaald door een reeks psychosociale en fysieke eigenschappen van de individuen), en van het mannelijke

geslacht zijn (de deelname van vrouwelijke leden kan er alleen maar toe bijdragen de kansen op elitevorming te verminderen) ; de ouderenraad vormt een efficiënt en permanent beslissingsorgaan op alle gebieden, maar laat een ruime individuele vrijheid zolang deze het systeem als zodanig niet aantast de man verlaat zijn woonplaats (dorp, subgroep) en vervoegt de woonplaats van zijn vrouw, die in haar oorspronkelijke groep blijft, wat de invloeden van het matrilineaire systeem versterkt en de relatieve positie en rol van de aange-trouwde man verzwakt : de initiatieritus voor pubers om deel uit te maken van de speerhoudersgroep staat open voor alle mannelijke kinderen en dit ongeacht de woonplaats of afstamming (een gecentraliseerde initiatieritus zal de solidariteit tussen de verschillende subgroepen en dorpen zelfs versterken en de kans op elitevorming bijgevolg verminderen) (men kan dit systeem vergelijken met de "selektiesystemen" toegepast in de Westerse maatschappij); het ver-vaardigen van de speer (produktiemiddel) is voorbehouden aan niet-speerhou-ders (bv. de broer niet-speerhouder van de moeder van de kandidaat, wat zeer vaak voorkomt in de bestudeerde etnologische groepen ; de speerhouders be-zitten geen speciale voorrechten bij de verdeling van de buit, en indien ze die wel bezitten, zijn ze verplicht deze over te dragen aan niet-speerhoudende ver-verwanten (volgens de matrilineaire verwantschapsregels), wat vaak het geval is in de bestudeerde systemen ; de speer kan essentieel zijn in de toegepaste jachttechniek, maar de noodzaak van groepssamenwerking is dominant, waar-bij individuele jachtpraktijken aan zware en strenge sankties blootstaan ; de jachtopbrengst is voldoende om de overleving van de groep als geheel niet in gevaar te brengen ; het territorium wordt als kollektief beschouwd ; er be-staat een "rechtvaardigingsideologie", die de coherentie en solidariteit van de groep en zijn individuele leden in de hand werkt ; er bestaat de instelling van een "ambt" dat die ideologie moet instandhouden doorheen de dagelijkse prak-tijken ; de bescherming van het territorium wordt als een kollektieve aange-legenheid gezien, waarbij alle individuen, zowel mannen als vrouwen, worden betrokken ; de informatieoverdracht (opvoeding) geschiedt op een ruime en open basis, waarbij de kinderen geleidelijk in alle activiteiten betrokken worden. Onder dergelijke voorwaarden is de vorming van een elitegroep zeer onwaar-schijnlijk. Zelfs een "militair machtiger systeem" zal dan heel moeilijk het ganze systeem kunnen onderwerpen zonder beroep te doen op een systematische uit-moording en een belangrijke reductie van het absolute ledenaantal van de groep (dit is bijvoorbeeld het geval geweest in Latijns-Amerika, waar de Spaanse vero-veraars nooit geheel het verzet van de Araucanen hebben kunnen breken, hoe-wel dient opgemerkt dat de Araucanen, in het huidige Chili, niet beantwoorden aan alle details van het hier omschreven voorbeeld). Hieruit blijkt dat de ont-wikkeling van een systeem afhankelijk is, niet van de aanwezigheid van afzon-derlijke factoren (die zelfs gemeenschappelijk kunnen zijn in zeer verschillen-

de systemen zoals de beide voorbeelden aantonen), maar van de combinatie van deze factoren, die componenten zijn van het gevormde systeem en als dusdanig verschillen vertonen met de factoren die de vorming van het systeem bepaald hebben. Zo blijken ook de resistentiemogelijkheden t.o.v. een vreemd systeem (dwz de ingebouwde beschermingsfactoren) hoger te liggen in een bepaalde configuratie van factoren, waarbij geen elitevorming optreedt. Hoewel de probablieit van een interne niet-ekwivalente ruil hoger lijkt te zijn in een systeem, gedomineerd door een elitaire groep, wat geenszins een noodzakelijkheidskarakter inhoudt (2), hangt deze ekwivalentie of niet-ekwivalentie af van de gebruikte definities (zowel binnen als buiten het bestudeerde systeem) ; d.w.z. dat, evenals in andere wetenschappen zoals de biologie, de fysika enz, er een duidelijke interactie bestaat tussen het waarnemende individu (of groep individuen) en het geobserveerde fenomeen (in ons geval een sociaal-ekonomisch systeem), met de bijkomende moeilijkheid nochtans dat het waarnemende individu eveneens deel uitmaakt van een bepaald systeem en bovendien - of hij dit nu wil of niet - gedurende de observeringstijd behoort tot het geobserveerde systeem, wat juist het fundamentele onderscheid uitmaakt tussen de observering van zoölogische en biologische systemen en de bestudering van menselijke systemen.

7. *Het voorbeeld van de Mbuti*

Om deze enkele theoretische uiteenzettingen en beschouwingen te besluiten, zouden we kort willen verwijzen naar een historisch voorbeeld, nl. de studie van de Mbuti zoals deze uitgewerkt werd door M. Godelier (3) op basis van een reeks studies van Turnbull (4), die gedurende zeer geruime tijd het dagelijkse leven van deze pygmeëngroep deelde. Deze pygmeënen leven in een eko-systeem, waarin een grote variëteit van dier- en plantensoorten voorkomt, nl. het evenaarswoud van de Zaireestroom, en beoefenen de jacht en de pluk om in hun levensonderhoud te voorzien. Ze gebruiken voornamelijk pijl, boog en vangnetten voor de jacht en de gejaagde dieren zijn voornamelijk de verschillende soorten antilopen en soms olifanten. De vrouwen verzamelen paddestoelen, knolgewassen en andere in het wild voorkomende planten, alsook weekdieren, wat

(2) dit bewijzen om. de talrijke studies omtrent het bekende Inca-systeem, waarbij we verwijzen naar M. Godelier "Horizon, trajets marxistes en anthropologie", nouvelle édition, tome 1, FM 190, petite collection Maspero, Paris, 1977 (oorspronkelijk, Maspero 1973) ; Louis Baudin "El imperio socialista de los Incas", Editorial Los Incas, Salta, Argentina, 1970. (ook verkrijgbaar in de oorspronkelijke Franse tekst "l'empire socialiste des Inca" José María Busto D. "PerO Incaico", editores Libreria Studium, Lima, Peru, 1977 (alleen verkrijgbaar in Lr Spaans).

(3) M. Godelier op. cit. p. 117-136

(4) Colin Turnbull "Wayard Servants", Evre,-Spottis.004.. t.c.-i' 965

meer dan de helft van de voedingsbronnen uitmaakt. De jachtmethode is kollektief de gehuwde mannen stellen hun vangnetten op in een halve cirkel (individuele netten van ongeveer dertig meter lang), terwijl de vrouwen en de niet gehuwde kinderen de dieren opjagen. Deze activiteit herhaalt zich iedere dag en 's avonds worden de opbrengsten van de jacht en de pluk onder alle leden verdeeld. Iedere maand, wanneer de dieren zeldzamer worden in de omgeving van de woonplaats, verhuist de groep naar een andere plaats, maar steeds binnen hetzelfde territorium, dat geëerbiedigd wordt door de naburige groepen, die deel uitmaken van hetzelfde systeem. De verwantschapsregels spelen een tweede rol in het produktiesysteem, daar het werk voornamelijk verdeeld is tussen geslachten en generaties. De leden van een groep, waarin ze geboren zijn, verlaten regelmatig deze groep om op een definitieve manier te gaan leven in een naburige groep. De uitwisseling van vrouwen is een normale regel en de man zoekt zijn vrouw bij voorkeur in meer afgelegen groepen en in geen geval in de groep, waaruit zijn moeder afkomstig is of de moeder van zijn vader. De groepen hebben geen leider en volgens de omstandigheden wordt de leiding verdeeld tussen generaties en geslachten, waarbij nochtans de ouderen en de grote jagers een grotere autoriteit uitoefenen dan de andere leden van de groep. De grootte van een groep varieert van zeven tot maximum dertig jagers en hun familieleden, daar beneden zeven vangnetten de jacht niet meer efficiënt is en boven dertig jagers het aantal dieren niet voldoende is om een regelmatige bevoorrading te verzekeren, terwijl de jachtorganisatie zonder eigenlijke leider in dat geval zou moeten gewijzigd worden. Uit deze enkele beschrijvingen kan men drie noodzakelijke voorwaarden afleiden voor het instandhouden en de continuïteit van het bestaande systeem

- de eerste voorwaarde betreft de verspreiding van de groepen en het minimale en maximale ledenaantal
- de tweede voorwaarde betreft de noodzakelijke samenwerking van de individuen volgens geslacht en leeftijd in de toegepaste jachtmethode
- de derde voorwaarde betreft de fluïditeit of het open karakter van de verschillende groepen, d.w.z. het onderhouden van regelmatige "stromen" en uitwisselingen tussen de groepen onderling, die vlug en frekvent van samenstelling veranderen.

Deze drie voorwaarden vormen dan ook de hoofdfactoren in de ontwikkeling en de onveranderlijke reproductie van de verschillende groepen en het sociaal-ekonomische systeem, gegeven zijnde de gebruikte produktietechnieken (pluk en jacht) en de eigenschappen van de planten- en diersoorten, die het ecosysteem vormen van het evenaarswoud. Het is dan ook de combinatie van deze factoren - hun relatieve interactie - die het voortbestaan van de algemene structuur en van de specifieke functies van het systeem determineert. Zo zal de eerste voorwaarde (verspreiding) het bestaan van "onderscheiden" grondgebieden ver-

klaren, terwijl de derde voorwaarde (fluiditeit) de afwezigheid van "exklusieve" (uitsluitende) rechten van de groepen op hun territorium uitlegt. De verwantschapsregels (het zoeken van een vrouw/man in een niet aanverwante groep) stemmen volledig overeen met de drie vermelde voorwaarden en werken de instandhouding ervan in de hand (wat op methodologisch gebied de studie veronderstelt, niet van één enkel afgezonderd dorp, maar van het ganse sociaal-ekonomische systeem, gedetermineerd door zijn geo-sociale of geo-ekonomische grenzen, welke verschillend kunnen zijn van de geopolitieke of administratieve grenzen). Verder onderstelt het systeem ook het bestaan van een zeer zwakke ongelijkheid tussen de individuele leden, mannen en vrouwen, en tussen de generaties, ouderlingen, volwassenen en adolescenten, alsook de systematische uitsluiting van geweld of van kollektieve repressie om de konflikten bij te leggen, hetzij tussen individuen hetzij tussen groepen (wat er op wijst dat als "primitief" gekenmerkte maatschappijen op sommige gebieden "beschaafder" kunnen zijn dan de zogenaamde geëvolueerde en moderne maatschappijen). De toegepaste techniek (op psychosociaal vlak) is meestal de projektie, bedoeld om de aandacht van het konflikt af te leiden of om het konflikt zelf te verzwakken, waarbij de meest gebruikelijke projekties zijn het gebruik van een zwart schaap of een zotskap (rol die bv. C. Turnbull gespeeld heeft zonder het te beseffen gedurende de eerste maanden, een fenomeen dat trouwens zeer vaak voorkomt in de antropologische terreinstudies en logisch geassocieerd is met de introductie van een "vreemd element" dat de nieuwsgierigheid opwekt), en het gebruik van "verleden situaties", meer bepaald de projektie van het huidige konflikt in het verleden als konflikt tussen voorouders, waardoor niet alleen het konflikt wordt afgezwakt, maar ook oplosbaar wordt zonder één van de betrokken partijen direkt te benadelen. Slechts in twee gevallen wordt repressief geweld toegepast (de uitsluiting van het individu), namelijk wanneer een jager zijn individueel net voor de netten van de anderen plaatst en zo een betere buit tracht te bemachtigen, wat een aantasting is van het solidariteitsprincipe, en wanneer iemand niet deelneemt aan de "molimo" (feest ter ere van het woud), wat een veronachtzaming inhoudt van de 'ideologische' principes, die de solidariteit tussen de groepen moeten bevestigen.

Meer dan het louter bevestigen van onze probabiliteitstheorie en van de dialektische interrelatie tussen factoren, toont dit historische voorbeeld ook de band aan die bestaat tussen de zogenaamde superstructuur (in marxistische terminologie) of de sociale funktionele structuur (in konventionele terminologie), die zich refereert naar de wetgeving, de psychosociale relaties en de onderlinge filosofie (religie, ideologie enzovoort), en de eigenlijke basisstructuur of het produktieve systeem van een bepaald sociaal-ekonomisch systeem maar we zijn het niet eens met de stelling van de auteur dat de produktieve structuur "noodzakelijk" de bovenliggende superstructuur bepaalt ; integendeel, we zijn ervan

overtuigd dat er een zeer nauwe relatie bestaat tussen beide structuren, die a-priori aanwezig zijn in het gevormde systeem en a-posteriori dit systeem ontwikkelen en oriënteren in een bepaalde richting, en dat deze vorming en deze oriëntatie fundamenteel afhangen van de specifieke combinatie van de bepalende factoren, d.w.z. dat zowel de vorming als de ontwikkeling steeds een zeker probabiliteitskarakter zullen inhouden, wat een duidelijke correctie wil betekenen van de vele deterministische, dogmatische en absolutistische interpretaties van het marxisme, en tenslotte een verrijking en een voortzetting wil zijn van de socialistische idealen.

Librecht van Hemelrijk